

Gács Anna**

1.

■ Fehér alapon fehérköpenyes nő kísérletre készül. Szakértő szemmel figyeljük. A tudományos protokoll sértetlen, gondosan dokumentálva vannak az előkészületek és a végeredmény. Makulátlanul fehér térben vagyunk, laboratóriumban, kiállítóteremben; minden csupa négy-szög és kör. Nekünk demonstrálnak itt valamit. Első megfigyelésünk egy kétszáz évvel ezelőtti eredmény megerősítése. Goethe írja ugyanis *Szintanában* – idézem – „Megfigyeltük, hogy bizonyos körülmények között nagyon könnyen és gyorsan létrejön a szín.” Így van!, kiáltunk fel örömmel – látva, amit látunk –, főleg, ha azok a „bizonyos körülmények” egy mosó-szárítógépet jelentenek.

A mosógép EPERJESI ÁGNES kiállításán egyenrangú kísérleti-demonstrációs eszköz a fényképezőgéppel, fotópapírral, világító dobozzal, videokamerával és számítógéppel, szögletes előlapja szemléltető tábla, vízkőtől megtisztított kerek ablaka – akár egy lencse – az optika varázslatos birodalmára nyílik. Színmasina. Goethe egykor úgy vélte, hogy – ellentétben a szemellenzős, életidegen Newtonéval – az ő *Szintanában* tudás és észlelés, tudomány és gyakorlat, esztétika és etika nyújt kezet egymásnak. A kiállításon mintha ez a szintetizáló ambíció éledne újjá, nem pedig a konstruktivizmus szerényebb álma tudomány és művészet kézfogásáról. A keletkezésben lévő színt, az épp most születő látványt dokumentálják ezek a képek, de a felismerhető minták, a kiolvasható szövegek, a megidézett helyzetek, még ha csak jelzésszerűek is, szerzőárazó jelentéseket, asszociációkat keltenek életre.

Eperjesi Ágnes művészete talán még sosem nem volt ennyire analitikus, soha nem vette ilyen módszeresen szemügyre saját feltételeit. S talán még soha nem volt ennyire ironikus sem.

2.

Fehér alapon fehérköpenyes nő nagy butaságra készül. Összenevetünk a háta mögött. A színek tartósságáról értekező Goethe úgy vélte – idézem – „A kelme festés a maga részéről igen erősen rögzíti a színeket.” Én meg nem mondom, hogyan viszonyul ez Newton színelméletéhez, de egyet higgyenek el nekem. Aki ezt írta, soha nem mosott. És ha a tapasztalat Önöknek nem elég, engedjék meg, hogy a háztartástudomány eredményeire hivatkozzam, mely nevet is ad annak, ami itt készül: „mosási baleset”. A szín-

EPERJESI ÁGNES
Az észlelésen innen és túl, 2009,
3 csatornás videóinstalláció, jelenet a középső videóból

EPERJESI ÁGNES
Színmasina, 2009,
vegyes technika,
50 x 70 cm

x

a s z c é n a

** A Magyar Fotográfusok Házában elhangzott megnyitói szöveg szerkesztett változata (Eperjesi Ágnes: Mindig lesz friss szennyes. Mai Manó Galéria / Magyar Fotográfusok Háza/, Budapest, 2009. ápr. 30 – jún. 21.)

fogó nevű termék (a teremben is megtekinthető) promóciós honlapján a jelenség tudományos magyarázatát is megtaláljuk – idézem – „A víz, a mosószer és a hő hatására mosásnál a szennyeződések mellett a színek is kioldódhatnak a szövetből. A kioldott színek és szennyeződések negatív töltésűek, így visszapatadhatnak a pozitív töltésű ruhára, így elszűrhetőek vagy foltossá tehetik azt.” Ám a tudományos magyarázat ezen a vidéken sem ér semmit szemléltetés nélkül: ábrák és filmek, piktogram-parancsok igazítanak el a háztartási kozmológiában. Ezekre a tananyagokra támaszkodunk a szenny szküllája és a mosási baleset karúbdisze közötti életfogytig tartó egyensúlyozásban. Eperjesi Ágnes gyakorlati szintana magába foglalja tehát a háztartási alkalmazásokat is, a tudásnak ezt a talán kevésbé tekintélyes, de nem kevésbé rejtélyes és szabályozott területét. Mi tagadás, néha csetlik-botlik ezen a tájon, például amikor a ruhasztérválogatás piktogramját megduplázza, negatívba fordítja, és kissé elcsúsztatja, s így értelmezhetetlenné teszi az instrukciót. Ebből bizony baleset lesz.

3.

Fehér alapon fehéreköpenyes nő kitergeti a szennyest. Bele a képünkbe. És állunk szakértő szemmel, nevetgélve és zavartan, mert nincs az a videó és nincs az az installáció, de még csak fotó, sőt fotogram sem, ami olyan intim viszonyban volna tárgyával, mint egy levetett ruha a testtel. Belenyomódik a formája, beleivódik a szaga, áthatja a melege, beszennyezi a kosza. A steril környezetben, a laboratórium és a kiállítótér fehér kockájában élénk tolakodnak ezek a színes ruhák, a szabálytalan formák és materiák, a hordástól kinyúlt magenta póló, a sarkán elvékonyodott haragoszöld harisnya, a csíkos zokni. Valaki ruhái. És már repülnek is a mosógépbe, a kameralencse alá, azúrszínű foltta válnak, képpé lesznek, megtisztulnak, bepiszkolódnak, újjászületnek, elhasználódnak. Mindig így volt, mindig így lesz.

Zemplén Gábor

Semmi a szín alatt^{***}

■ A közvetlenséget hangsúlyozza és egyben kritikai az a hagyomány, amely felől legkönnyebben értelmezhető számomra EPERJESI ÁGNES fotogramjai, valamint a prizmán keresztül készített fényképei. A közvetlenség jelenik meg készítésükben: a fotogramok a közvetlenül rájuk helyezett tárgyak árnyékait és lenyomatait őrzik – legyenek azok Moholy-Nagyot idéző háztartási eszközök, színes műanyag csövek, vagy akár a nagyító tubusa –, míg a prizmával először ismerkedő és kíváncsian beletekintő szem helyébe a fényképezőgép objektívja kerül. A közvetlenség tehát nagyon materiális, hangsúlyos, már-már túlzó módon illesztődik be egy olyan kultúrtörténeti hagyományba, amely legalább a 18. század végéig nyúlik vissza.

Ez a hagyomány „reakciós” és ideológiaként az ideológiáktól való megszabadulást hirdeti. Ahogy Keats *Lamia*-jában írja: „...Nem száll-e varázs, / Ha hozzáér hideg gondolkodás? / Roppant szivárvány volt egyszer az égen: / szövetét tudjuk – számontartja régen / a mindennapi dolgok lajstroma –. / Angyal-szárnyat lenyír a filozófia, / rejtélyt szabályba tör, s szellemlakott / eget kifoszt és kincses gnómlakot...” (Nemes Nagy Ágnes fordítása)

A bűnös a modernnek filozófiája, vagyis a tudomány mindent értelmezni és kiszámítani igyekvő démona (mint Blake *Urizen*-je), amely a csodákat a mindennapi dolgok lajstromába veszi fel, az áldozat pedig (akinek vesztét politikai célokra is fel lehet használni) a szivárvány, amely a csodásan egyszerű magyarázat hatására megszűnik csodának lenni. Az elkövető Newton, és a tárgy, amellyel az isteni szövetség szimbólumát az emberi leleményesség szimbólumává teszi, a prizma. A hős fegyvere a 17. század elején még csak „bolondok mennyországa” (*Fool's Paradise*) volt, de a 18. századtól a racionalitás szimbólumává vált, és maradt azóta is, ahogy pl. Brooke Noel Moore és Richard Parker *Critical thinking* kötete-

inek számos kiadása címlapján a fehér fényt színekre felbontó – analizáló – prizma jelképezi a kritikai gondolkodást. A Trinity College Newton szobra prizmát szorongat, az ifjabb Giovanni Battista Pittoni (1687–1767) allegorikus képén (*An Allegorical monument to Sir Isaac Newton*, 1727–1729) az Owen McSwiney megbízásából (brit hősökről velencei festők által) készített képsorozaton a gigantikus templombelsőben központi helyen szerepel a prizma. Newton óta mondjuk hét színűnek a szivárványt, és a hét szín a 18. századi természetkölteményekben is megjelent (pl. James Thomson vagy Richard Savage verseiben).

A bűntett azonban nem maradt megtorlatlanul. Newton és a prizma révén „érthetővé”, uralhatóvá, reprodukálhatóvá tett szivárvány nem csak Keats-et, hanem idősebb kortársát, Coleridge-t is felbőszítette. Így ír 1817. július 17-én Tiecknek: „Izgottan várom a matematikusok ellenvetéseit Goethe *Farbenlehre*-jével kapcsolatban... Be kell vallanom, hogy Newton álláspontja, egyrészt miszerint a fény *sugár* fizikai, szinodiális egység, másrészt, hogy hét körülhatárolt létező koegzisztál (mily copula által?) ebben a komplex, de felbontható sugárban, harmadrészt, hogy a prizma pusztán mechanikus szétválasztója ennek a sugárnak, s végül, hogy a fény, mint mindennek eredménye = konfúzió; mindig és már évekkel azelőtt, hogy Goethéről hallottam volna monstruózus *fikciónak* tűnt¹.

Az ellenállás élharcosa Goethe, aki az elsötétített szoba és objektíválás helyett – Eperjesi fényképezőgépének lenscséjéhez hasonlóan – átnéz (és *átlát*) a prizmán, a szubjektív kísérleteket hangsúlyozza, a jelenségekre irányítja a figyelmet – miközben végig kritikai marad. Ahogy már az első színelméleti írásokban írja (*Adalékok az Optikához*, 1791-2²):

§10. „Mindenki számára ismert, hogy egy nagyon elmés ember több mint egy évszázaddal ezelőtt foglalkozott ezzel a témakörrel, jó néhány tapasztalatot szerzett, majd felállított e tudomány mezején egy tant, akár egy erődítményt, és egy befolyásos iskolán keresztül arra kényszerítette az utána jövőket, hogy csatlakozzanak e szemlélethez, ha nem akarják magukat annak a veszélynek kitenni, hogy teljesen ellehetetlenüljön helyzetük.”

Aki prizmához nyúl és művészete részeként átnéz azon, önkéntelenül is kapcsolatba kerül

¹ Griggs, L. (szerk.): *Collected Letters of Samuel Taylor Coleridge*. Clarendon Press, Oxford, 1959, 4. kötet, 750. o.
² Goethe, J. W. von: *Adalékok az optikához*. Kiadatlan fordítás, kéziratban. Fordította: Benedek Róbert.

*** A Nessim Galériában elhangzott megnyitó szöveg szerkesztett változata (Eperjesi Ágnes: *Semmi a szín alatt*. Nessim Galéria, Budapest, 2009. 05. 05 – 06. 05.)